

Вострыкава Алена Уладзіміраўна

*канд. філал. навук, дацэнт (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск, Беларусь)
vostrikova72@mail.ru*

РАМАН Т. ПАРНИЦКАГА «АЭЦЫЙ – АПОШНІ РЫМЛЯНІН»: АНТИЧНАЯ ТЭМА, ВОБРАЗ ЦЭНТРАЛЬНАГА ГЕРОЯ, ЖАНРАВАЯ СПЕЦЫФІКА

Вострикова Елена Владимировна

*канд. філол. навук, доцэнт (Белорусский государственный университет,
г. Минск, Беларусь)
vostrikova72@mail.ru*

РОМАН Т. ПАРНИЦКОГО «АЭЦИЙ – ПОСЛЕДНИЙ РИМЛЯНИН»: АНТИЧНАЯ ТЕМА, ОБРАЗ ЦЕНТРАЛЬНОГО ГЕРОЯ, ЖАНРОВАЯ СПЕЦИФИКА

В статье рассматривается жанровая специфика исторического романа польского писателя XX века Т. Парницкого «Аэций – последний римлянин».

Ключевые слова: античная тема, образ Аэция. жанровая специфика, польский исторический роман, Т. Парницкий.

Польскі пісьменнік Тэадор Парніцкі (1908–1988) з’яўляецца адначасова тэарэтыкам і практыкам гістарычнага рамана, які займае пачэснае месца ў мастацкай і жанравай парадыгме польскай прозы. Часы позняй Рымскай імперыі – адзін з любімых перыядаў творцы, да асэнсавання якога ён неаднойчы звяртаўся ў сваёй творчасці. Самым вядомым раманам на антычную тэму з’яўляецца «Аэций – апошні рымлянін» (1936). Менавіта ён прынёс прэзідэнтам вядомасць. У 1966 г. быў напісаны працяг – «Смерць Аэцыя». Трэба адзначыць, што творчасць Т. Парніцкага ахоплівае два перыяды ў развіцці польскай літаратуры: міжваенны дзесяцігоддзі і пасляваенныя часы да 1990-х гг. Антычная гісторыя цікавіла польскага аўтара як эпоха, калі спалучалася многа культур і ўплываў, што, на нашу думку, увадзіла ў вобразе цэнтральнага героя рамана пра Аэцыя Флавія. На канцэпцыю вобраза і выбар тэмы паўплывала, безумоўна, захапленне творчасцю Г. Сенкевіча, які антычную тэму прэзентаваў у сваім самым знакамітым рамане «Куды ідзе?»». Дарэчы, пра Г. Сенкевіча і А. Дзюма-бацьку сам Т. Парніцкі напісаў літаратуразнаўчую работу яшчэ ў 1928 г. Цікава, да антычнай гісторыі вылучае польскую літаратуру ад часоў Г. Сенкевіча і назіраецца ў гістарычным жанры другой паловы XX стагоддзя, адбіўшыся ў творах А. Краўчука, Я. Бахенскага, Т. Парніцкага і некаторых іншых. На стаўленне да гістарычнага матэрыялу паўплывалі погляды Т. Парніцкага як даследчыка, які шмат разважаў над гістарычным жанрам і яго трансфармацыямі ў сучасным свеце. З аднаго боку, ён лічыў, што трэба прытрымлівацца дакументальных сведчанняў і гістарычнай праўды. Але ў гістарычных крыніцах шмат прабелаў, а гісторыкі маюць і мелі ў мінулыя стагоддзі супярэчлівае бачанне падзей. Фантазія раманіста павінна запоўніць гістарычныя лакуны і прапанаваць сваю інтэрпрэтацыю, базуючыся на вядомых гістарычных фактах. Гістарычныя падзеі ў мастацкіх творах падаюцца праз прызму асобы аўтара і сучаснасці. Гэта адбываецца свядома альбо не, але гэта так, бо раманіст заўсёды чалавек свайго часу. Эмацыянальныя і маральныя успрыманне

старадаўніх рэалій павінна быць актуальным, у гэтым заключаецца крытычнасць мыслення як у дачыненні да гісторыі, так і ў стаўленні да традыцый гістарычнага жанру. У адносінах да традыцый мэтра польскай гістарычнай прозы Г. Сенкевіча, Т. Парніцкі зазначае, што ён прызнае яго аўтарытэт, але адначасова імкнецца пераадолець склаўшуюся раней мастацкую практыку [1].

Рускі паланіст Хораў В. А. называе Т. Парніцкага наватарам польскай гістарычнай прозы, паколькі Т. Парніцкі эвалюцыянуе да гісторыка-фантастычнага жанру і альтэрнатыўнай гісторыі [2, с. 214–215]. «Незвычайная трактоўка пісьменнікам гісторыі, якая адкрывае, на яго думку, магчымасць варыятыўнага тлумачэння падзей, засталася ранейшай, але ўзбагацілася аўтабіяграфічнымі і аўтатэматычнымі рэфлексіямі апавядальніка, сапраўднасць якіх, зрэшты, таксама ставіцца пад сумнеў. Усё далей адыходзячы ад фавулы і апісанняў, Парніцкі шырока выкарыстоўвае дыялогі і маналогі персанажаў, іх споведзі, успаміны, запіскі і лісты, у якіх яны безвынікова шукаюць самавызначэння», – заўважае даследчык пра раман 1970-га г. «Муза далніх падарожжаў» і іншыя творы вядомага пісьменніка [2, с. 218].

Т. Парніцкі напісаў эсэ «Гісторыя ў літаратуру перакаваная» (1980), дзе развіваў гісторыка-культурную праблематыку. Гэта работа дэманструе яго тэарэтычныя погляды, літаратурныя захапленні і густы. Падобныя ідэі ён агучваў раней у лекцыях для студэнтаў Варшаўскага ўніверсітэта, з якімі выступаў на пачатку 1970-х гг. Пазней яны аформіліся ў кнігу «Літаратурныя радавод» (1974). Мастацкі метад пісьменніка мы можам трактаваць у святле згаданага эсэ.

Звернемся да рамана пра Аэцыя Флавія. У назве твора адлюстравана ўспрыманне героя гісторыкамі. Раман пачынаецца з эпіграфай з Хронікі Марцыяла, дзе Аэцій называецца «вялікім выратаваннем Заходняй імперыі і ўстрашэннем Ацілы», і з Ю. Славацкага – «Няхай судзяць стагоддзі» [3, с. 3]. Эпіграфы былі вельмі важнай часткай твора для аўтара, таму мы можам безпамылкова зраземець канцэпцыю вобраза галоўнага героя і адначасова погляд Т. Парніцкага на падзеі, якія адбываліся перад заняпадам Рымскай імперыі. Паказальнымі з’яўляюцца назвы частак рамана, якія дэманструюць нам галоўныя вехі жыццёвага лёсу Аэцыя. Першая частка «Чалавек трох светаў» адразу паказвае бачанне гістарычнага персанажа Т. Парніцкім, як асобы, якая сфарміравалася і культурна, ментальна, эмацыянальна ўвабрала тры цывілізацыі: рымскую, варварскую і хрысціянскую. На думку аўтара, менавіта гэтая акалічнасць паспрыяла шырыні светапогляду і надала вялікія здольнасці герою. Сюжэтная лінія рамана факталагічна ідзе ўслед за перыпетыямі жыцця Аэцыя і гісторыі Заходняй Рымскай імперыі. Галоўныя героі – гістарычныя асобы, імператары і саноўнікі, каралі гунаў, готаў, вестготаў, саноўнікі імперыі, сапраўдныя жонкі і дзеці Аэцыя, ваеначальнікі. Вымысленых персанажаў вельмі мала, гэта другасныя героі твора. Дакладна адлюстравана духоўная і інтэлектуальная атмасфера імперыі, згадваюцца імёны многіх антычных пісьменнікаў, напрыклад, Гарацыя, Назона, Гамэра і іншых. Т. Парніцкі вельмі жыва, пластычна, візуальна яскрава стварае карціну барацьбы Рымскай імперыі з варварскімі плямёнамі, апісвае палацавыя перавароты, інтрыгі, забойствы. Калізіі рамана адпавядаюць рэальным гістарычным фактам. Мы даведваемся, як жылі, як апрапаніліся, што думалі і адчувалі рымляне, варвары, царкоўныя іерархі. Дэталі быта, касцюмы, звычаі, норавы, выхаванне і адукацыя, як вяліся войны, пляліся інтрыгі, як жылі жанчыны тых часоў – усё гэта падрабязна, з выкарыстаннем гістарычных і нацыянальных рэалій апісвае Т. Парніцкі ў сваім знакамітым рамане.

Увага письменніка засяроджена на прадстаўніках вышэйшых сацыяльных слаёў, якія былі тварцамі гісторыі.

Многа мастацкай прасторы рамана Т. Парніцкім адводзіцца адлюстраванню барацьбы ідэй і поглядаў. Паказана супрацьстаянне варварскага свету і рымскага. Кароль Ругіла, Аціла намалюваны антыподамі рымскіх імператараў. У той жа момант Ругіла быў блізім сябрам Аэцыя, якога адзін з персанажаў рамана называе «рымлянінам з душой варвара». Таксама важнай можна назваць рэлігійную тэму. Пелагія, жонка, а пазней ўдава Баніфацыя, якая стала другой абранніцай Аэцыя, прытрымлівалася арыянскай веры. Дзеля палітычнай перамогі Аэцый гвалтам схіліў яе да змены свайго веравызнання і сваіх поглядаў. Многія старонкі твора расказваюць пра тое, як Пелагія спачатку асэнсоўвала арыянства, а потым кнігі Іаана Златавуста. Гісторыі яе фарміравання, сталення, яе шлюбаў, яе пачуццёвага досведу амаль па Фрэйду займае шмат структурных частак рамана. Фінал кнігі – перамога Аэцыя над франкамі і захоп у палон сямнаццацігадовай каралеўны. Франконка выбірае сталага Аэцыя, а не маладога воіна. «Разве может быть большая слава и большее счастье для дочери народа воинов, чем сочетаться с мощью и кровью величайшего из мужей, какого когда-либо создали боги – сына Тора и Валькирии?!» [3, с. 318].

Інтрыгі царкоўных іерархаў у рамане паказаны як частка тагачаснага палітычнага і рэлігійнага жыцця. Яны непарыўна звязаны з антычнай тэмай.

Жаночыя вобразы – мастацкі складнік, праз які раскрываецца грамадскае жыццё Заходняй Рымскай імперыі. Таксама яны даюць «дадатковую асвятленне» вобразу Аэцыя. Важныя вобразы і самі па сабе. Галоўным палітычным апанентам Аэцыя была Плацыдзія, сястра імператара і дачка вялікага Феадосія. «...одержимость, суровость и жестокость были у нее в крови, которую вокруг себя так часто видела, сделали ее сердце нечувствительным не только ко всяким проявлениям женской мягкости, но и к голосу милосердия и великодушия...» [3, с. 48]. Вельмі значны і вобраз Пелагіі, якая вырасла на афрыканскім кантыненте, на перыферыі імперыі, яна вылучалася незалежнасцю і свавольствам, якое доўга пераадольваў Аэцый, падпарадкоўваючы яе розум і волю сваёй. Усе гераіні рамана вельмі моцныя духам жанчыны. Польскі прэзаік апісвае іх партрэты, пачуцці, думкі. У творы шмат бытавых сцэн з паказам тагачасных рэалій. Жаночыя вобразы раскрываюцца ў дзяялогах і ўнутраных маналогам, дарэчы, як і іншыя персанажы. Псіхалагізм – важнейшая рыса паэтыкі гістарычнага рамана Т. Парніцкага «Аэцый – апошні рымлянін».

Такім чынам, можна зрабіць высновы, што Т. Парніцкі паступова, ужо ў гістарычных раманах перадаваў часу адыходзіць ад жанра класічнага гістарычнага рамана, спрабуе выкарыстаць новыя мастацкія прыёмы, глыбокі псіхалагічны аналіз. У яго раманах спалучаюцца інтэлектуалізм і фантазія. Папярэднім этапам падрыхтоўкі да напісання рамана становіцца ўважлівы збор факталагічнай інфармацыі ў навуковых гістарычных крыніцах. У гістарычныя раманы ўводзяцца розныя формы ўмоўнасці, напрыклад, выдуманая дзяялогі. Не чужая письменніку і літаратурная гульня, цытаты, алюзіі і рэмінісцэнцы. Вельмі любіць Т. Парніцкі ўжываць эпіграфы, укладваючы ў іх вялікі сэнс, пра што ён неаднойчы сам згадваў у сваіх літаратуразнаўчых работах. Савецкі і расійскі даследчык С. Бэлза лічыць, што суадносіны гістарычнай даставернасці і мастацкага вымыслу змяняліся ў раманах творцы паступова ў бок апошняга [4, с. 8]. Раман «Аэцый – апошні рымлянін» яшчэ гістарычна вельмі праўдзівы, супадае з многімі гістарыяграфічнымі дакументамі папярэдніх эпох у трактоўцы вобраза Флавія Аэцыя, нават у апісаннях яго знешнасці і характару прэзаік ідзе услед за вядомымі крыніцамі. У рамане

вельмі маляўнічы каларыт часу і месца. Аўтар дэманструе цікавасць да памежных момантаў у развіцці цывілізацыі. Трэба падкрэсліць, што ўжо ў вылучаным рамане, які належыць да ранняга перыяду творчасці, Т. Парніцкі пераадольвае канон вальтэрскага рамана, паколькі галоўны персанаж – не выдуманая асоба на фоне гістарычных дэкарацый у кантэксте сапраўдных гістарычных дзеячоў, а сам адзін са стваральнікаў гісторыі Заходняй Рымскай імперыі. У той жа момант прысутнічае вялікая колькасць змадэляваных дыялогаў, разважанняў, эратычныя сцэны, вялізарны пачуццёвы кантэкст. Письменник апісвае эмоцыі і страсці, любоўныя лініі рамана трымаюць чытача ў напружанні. Раман нельга назваць раманам-біяграфіяй кшталту «Петраркі» Я. Парандоўскага, паколькі фантазія пісьменніка і мастацкае дадумванне вельмі значныя для творцы. Мы разглядаем раман як пачатак антычнай тэмы ў творчасці Парандоўскага. Беларуская даследчыца А. М. Світэльская напісала манаграфію «Гісторыя і сучаснасць у раманах антычнага цыкла Тэадора Парніцкага» (2019), такім чынам, мы можам сцвярджаць, што даследчыкі адзначаюць сталую прысутнасць у спадчыне пісьменніка тэмы антычнай гісторыі і спробу асэнсаваць гістарычную рэчаіснасць таго часу. Гэта жаданне не знікла ў польскага пісьменніка і ў другой палове XX стагоддзя, калі з’явіўся працяг рамана пра Аэцыя Флавія.

Бібліяграфічны спіс

1. Парницкий, Т. История – роман – писатель / Т. Парницкий // Вопросы литературы. – 1975 – № 12. – С. 262–269.
2. Хорев, В. А. Польская литература XX века. 1890–1990 / В. А. Хорев. – М.: «Индрик», 2009. – 352 с.
3. Парницкий, Т. Аэций – последний римлянин / Т. Парницкий. – Барнаул: День, 1993. – 320 с.
4. Бэлза, С. Служитель музыки Клио / Т. Парницкий. Серебряные орлы. – М.: Прогресс, 1982. – С. 5–14.

Гінак Елена Сергеевна

*ст. преподаватель (Белорусский государственный университет,
г. Минск, Беларусь) hinakal@bsu.by*

ЭКСПЕРИМЕНТ В РОМАНЕ ДЖОВАННИ ПАПИНИ «ГОГ»

В статье определяется место Дж. Папини в итальянской литературе модернизма, раскрывается его кризисное восприятие современной действительности и несостоятельность популярных в 30-ые гг. XX века социокультурных концепций, воплощенных в сатирическом романе «Гог» при помощи гибридной природы главного героя и гротескной репрезентации утопических проектов, приписываемых как реальным, так и вымышленным персонажам.

Ключевые слова: итальянская литература, модернизм, сатирический роман, утопия.

Джованни Папини (1881–1956) – противоречивая фигура в итальянской литературе первой половины XX в. За ним закрепилась слава неутомимого критика доминирующих стереотипов и смелого новатора, которая основана на его публицистической деятельности и художественном творчестве. В первом случае речь идет прежде всего об учреждении журналов «Leonardo» (1903), распространявшего декадентские умонастроения, футуристической газеты «Lacerba» (1913). Плодотворным было также его сотрудничество с журналами «La Voce», «Il Regno» и др.